

EL “DOCTOR” MARÍN, UN EMBOSCAT QUE PRACTICAVA LA MEDICINA RURAL A LES GUILLERIES DURANT LA POSTGUERRA

TARRÉS i TURON, Josep

RESUM: A les Guilleries s’hi va amagar en Marín, un “Cabo de Sanidad” que va practicar la medicina d’una forma oberta i amb el bon record de la gent encara ben viu. Es fa referència a diferents vivències de metges rurals per contextualitzar la pràctica de la medicina d’en Marín; així, s’exposen casos similars documentats (el “Doctor Ladrillo” o Timoteo, l’assistent mèdic del Dr. Moisès Broggi).

Paraules clau: Medicina rural, reportatge de recerca, emboscat, Guilleries

RESUMEN: En las Guilleries se escondió un tal Marín, Cabo de Sanidad que practicó la medicina de una forma abierta y con el buen recuerdo de los lugareños, todavía muy vivo. Se hace referencia a diferentes vivencias de médicos rurales para contextualizar la práctica de la medicina de Marín; de este modo se exponen casos similares documentados (el “Doctor Ladrillo” o Timoteo, el asistente médico del Dr. Moisés Broggi).

Palabras clave: Medicina rural, reportaje de investigación, emboscado, Guilleries

LES GUILLERIES DURANT LA POSTGUERRA I EL DOCTOR MARÍN

Les Guilleries¹ és una comarca natural de Catalunya que està compartida per dues comarques administratives: la Selva i Osona. Situada a redós del muntanyam del Montseny, es un massís feréstec que ha estat terra de refugi tant de bandolers com de carlins². L’assentament humà³ s’ha anat situant en pobles com Sant Hilari Sacalm, Osor... i en masies disperses en tot el territori fins la dècada del seixanta⁴ del segle XX, quan va començar un fort despoblament. Les condicions de vida de la comarca han estat les pròpies de la vida rural dels pagesos i de la gent de bosc. L’orografia de la comarca va implicar l’aïllament de la població ja que, per exemple, a principis del segle XIX existien molt pocs camins aptes per a carruatges⁵.

La postguerra va suposar la continuïtat i fins i tot un revifament de l’activitat dels pobles i de l’ocupació de les masies de les Guilleries. En la perspectiva d’aquella època, les necessitats de subsistència estaven cobertes amb la magra activitat agrícola i ramadera. Però les necessitats socials estaven mal ateses; així, per exemple, l’ensenyament de la mainada a les cases de pagès es feia amb “mestres” que hi feien estada i les necessitats mèdiques no es podien atendre degudament per dues raons, la incomunicació que dificultava el desplaçament del metge i la poca disponibilitat de diners.

En aquest entorn, cap a principis de la dècada dels quaranta va arribar en Marín: “Els de la Cidera de la vall d’en Bas, van estar al front amb ell. Poc després de la guerra ja rondava per aquí”.⁶ Juan Antonio Marín Ramón va néixer el 1911 a

Casas de Benítez, a la comarca de la Manchuela, al sud de la província de Conca, al si d'una família nombrosa⁷. El seu pare era *el Regente*: *"Tenía el mismo nombre, Juan Antonio. En su casa 'regentaba' una farmacia. Era el que hacía las recetas, el boticario. En su casa había una ventanilla por donde se recogían las medicinas. El hijo aprendió del padre"*.⁸ Les conviccions republicanes de la família els va comprometre fins el punt que *"el Regente, era del bando republicano. Tuvo una posición importante en el pueblo durante la guerra civil pero sin ningún cargo político. Era el más inteligente. Los otros les seguían. Él mismo realizó un mitin desde el balcón de su casa. Protegía a los propietarios de derechas, por su propio interés"*⁹. Tanmateix, en Marín va viure en un entorn familiar de *"medicines"* però no es va implicar en la política del seu poble sinó que devia marxar cap al front. A l'Arxiu de Salamanca s'ha trobat una fitxa de *"Haberes"* de desembre i gener, sense indicar l'any, on s'hi llegeix: *"Juan Antonio Marín Ramón. Cabo de Sanidad. Jefatura de Sanidad de Cros [Carabineros] del Centro Nuñez de Balboa, 40 que prestaba sus servicios en la 8ª Brigada"*.¹⁰

A la retirada de la guerra civil devia anar a raure a Hostalets d'en Bas. Aquesta fèrtil vall no oferia un lloc prou segur i amb el temps es va anar endinsant al Collsacabra i després a les Guilleries. En Marín tenia un caràcter obert i era castís; a més coneixia medicines i ungüents i havia practicat la medicina durant la guerra. No deuria passar gaire temps sense que comencés a oferir aquests serveis a canvi de menjar i silenci. De fet, els guàrdies civils es devien prou adonar de la seva presència, és a dir, "Ja el tenien clipat, però ho tapaven. De fet, sabien que si es passaven no tindrien més el sac de patates, els conills... que els pagesos els regalàvem"¹¹. Les seves intervencions mèdiques es devien anar sovinteiant, anava d'una casa de pagès a l'altra, oferint els seus serveis. Un pagès s'ho deia a l'altre, la seva fama anava augmentant. Estava ben disposat, sempre anava a les masies, quan no cobrava amb algun diner ho feia amb la dispesa, en menjar i dormir... Els testimonis de les seves intervencions mèdiques son amplis i amb molts encerts: "Sembla que un dia en Marín va passar per una casa de pagès i va veure una nena que es rebotia de mal. En preguntar què li passava, li van respondre que tenia mal d'illada. Després de mirar-se-la, els va dir: 'Aquesta nena té un atac d'apèndix. Si no s'opera ràpidament, es morirà'. Va ser operada d'apèndix. Sembla que sobre la taula del menjador, i amb una llum de carburo"¹² i aquest altre: "El meu fill tenia un gra a la cuixa. El metge d'Amer em va dir que s'havia de tallar la cama. Vaig fer venir en Marín i amb una injecció es va guarir"¹³. Però també va tenir algun desencert: "La meva mare tenia dolor. Al poble es parlava d'en Marín, deien que ho feia bé. La mare em va demanar que l'anés a buscar. Recordo que el vaig portar pel mig dels horts de sota casa, em feia cosa... La va visitar i li va diagnosticar tuberculosi. Però varem anar al metge a Girona i era un problema del cor".¹⁴

La clientela s'anava ampliant. Va passar d'atendre masies a cases dels pobles d'Osor i Susqueda. Anava mudat, era castís, tenia "palica"... enlluernava a les mosses poc acostumades al seu caràcter més castellà: *"Eres el marco que enmarca mi retrato"* li va dir com a floreta a una enamoradissa adolescent. La dura postguerra, al voltant del any 1950, va ser una bona època per en Marín.

No se sap com però tenia penicil·lina. S'apunten diferents possibilitats: li podia arribar de França mitjançant els maquis que passaven per les Guilleries¹⁵ o podia aconseguir-la d'algun establiment farmacèutic o clínic. De fet, estava en bones relacions tan amb el farmacèutic d'Amer, que li preparava les medicines que ell receptava, com amb el personal de l'hospital de Vic, on va arribar a estar present en una operació¹⁶.

L'any 1953 va fer una operació quirúrgica per extreure un tumor al coll d'una mare de família a Osor. Els preparatius varen ser secrets però un seguit d'esdeveniments varen fer que tot el poble se'n assabentés. L'operació fou un èxit!¹⁷.

En Marín, continuava amb les seves activitats mèdiques però amb més dificultats: el metge Colomer del poble d'Amer el denunciava, la guàrdia civil el detenia, l'empresonava però no li posava el "furriac" (manilles)¹⁸; l'endemà ja estava lliure... L'activitat social d'en Marín es reduïa a compartir l'amistat amb les famílies que l'apreciaven (no era un home de cafè) i a escapades a Vic, Barcelona... ja fos sol o amb alguna pagesa de la contrada. Possiblement va estar a Cases de Benitez.

Tanmateix, el temps no passava en va. Es començaven a donar indicis del procés de modernització de Catalunya, que culminaria el 1959 amb el "*Plan de estabilización*" de l'Estat espanyol, controlat pel règim franquista. L'activitat mèdica sense titulació es devia fer cada cop més difícil. Segons Pascual Martínez: "*Esta persona que me cuenta todos estos detalles vivía muy cerca de la casa del Regente y, por simpatía familiar, se encontraba con la madre de Marín. Un día le contó que se había muerto su hijo mayor. Al preguntarle por las razones de la muerte, le dijo que se metió en un lío*"¹⁹. Aquesta possibilitat li devia fer molt mal. Per la Setmana Santa de l'any 1959, en Marín s'estava a la Torre (la masia que va considerar com la seva llar) i es va posar malalt. Dies després la guàrdia civil l'anava a buscar però no se'l varen emportar; la seva família va arribar a temps pel enterrament. Aquest és el record de Miquel Banús i Josep Crosas:

–Què recordeu de l'enterrament?

–El van portar de la Torre a Rupit amb un baiard –explica en Josep Crosas (un baiard és una caixa lligada a uns pals i que portaven dues persones que s'anaven rellevant)- . Hi van assistir la seva mare, la germana i el seu cunyat.

–La mare –afegeix en Miquel– era baixeta. Anava de negre.

–Crec que la germana es deia Patro, de Petronila.

–Sí, recordo que la seva mare exclamava "*Hijo mío de mi alma, hijo de mis entrañas*" – remata en Miquel.

Aquesta parafernàlia castellana ("*el llanto*") va impressionar als assistents a l'enterrament.²⁰

La partida de defunció es la següent: "*Juan Antonio Marín Ramón. En el cementerio municipal de Rupit, obispado de Vic (bis) provincia de Barcelona el día veintisiete de marzo de mil novecientos cincuenta y nueve se dio sepultura*

eclesiàstica al cadáver de Juan Antonio Marín Ramón de cuarenta ocho años de edad, solter (sic), natural de Casas de Benítez (Cuenca). Falleció de muerte natural el día anterior, a las nueve de la mañana, habiendo recibido la Extremaunción y la absolución 'subconditione'. Doy fe. Jaime Bria, Ecónomo".²¹
El "Doctor Marín" està enterrat al cementiri de Rupit.

LA PRACTICA DE LA MEDICINA. QUATRE VIVÈNCIES

Els paral·lelismes entre Timoteo i Marín

Moisès Broggi, en el seu llibre "Memòries d'un cirurgià"²², descriu les difícils circumstàncies de la pràctica de la cirurgia en temps de guerra: "Moltes vegades, a mitja operació quirúrgica sonaven les sirenes, s'apagaven els llums i havíem d'acabar la intervenció amb la il·luminació d'una llanterna. En poc temps vam tenir ocasió d'adquirir una gran experiència en cirurgia de guerra". Moisés també explica la seva experiència en el front de guerra, on va coincidir amb Timoteo, un camperol de la Manxa que feia d'ajudant de l'equip mèdic tant en les activitats mèdiques com en les tasques logístiques que comportaven els continus desplaçaments. Timoteo tenia els orígens similars als d'en Marín, l'entorn rural de la Castella agrícola, i possiblement es devien trobar en situacions similars durant la guerra, però el final de les seves vides van seguir camins ben diferents. Pel seu interès, es segueix la trajectòria vital d'en Timoteo explicada per Moisés Broggi.

En el transcurs de la guerra es varen formar equips mèdics que actuaven al front. Allí, un cirurgià anglès, Tudor Hart, de les Brigades Internacionals va ser ajudat per: "Un camperol de la Manxa, que es deia Timoteo Moreno, gairebé analfabet, però dotat d'una gran intel·ligència natural, i que aviat es va unir a nosaltres sense que [el cirurgià Luis] Quemada hi posés cap impediment". Timoteo va demostrar ser una persona pràctica i plena de recursos que col·laborava en totes les activitats. Així, ajudava a les infermeres en les seves tasques de preparació del quiròfan i en les de manipulació dels estris d'esterilització; preparava els dispositius d'immobilització pels soldats amb fractures i buscava allotjament, menjar i vestimenta per a l'equip mèdic. En definitiva, la guerra per a en Timoteo fou no solament una escola de la pràctica de la medicina sinó també una experiència de "subsistència" en llocs que no li eren familiars. Afortunadament la gent percebia al metges i al seu equip com una força amb disciplina i molt respectuosa amb la població civil.

Moisès explica que a la fi de la guerra "Timoteo, amb la seva sagacitat natural, va trobar maneres i mitjans de transport per retornar a València i d'allí a Albacete i al seu poble Arenas de San Juan, al cor de la Manxa". Anys més tard, es retrobaren. A la postguerra Timoteo va cuidar les vinyes del seu pare i va arribar a ser director dels grans cellers de la contrada.

Es inevitable pensar en possibles similituds en la trajectòria vital d'en Timoteo i d'en Marín durant la guerra civil. Ara bé, el final de la guerra va ser ben diferent per a ells; l'un va poder tornar al seu poble i en Marín es va trobar que la seva família havia participat massa activament en el bàndol republicà. En Timoteo

devia trobar feina ràpidament en el seu entorn familiar. En Marín estava en una situació delicada, ja que no podia tornar al seu poble natal; tenia coneixements d'apotecari de la seva etapa familiar d'abans de la guerra i tenia pràctica de medicina de les campanyes bèl·liques. Això el devia empènyer a exercir la medicina d'amagat en l'entorn rural i feréstec de les Guilleries, que el protegia tan físicament com humanament. Però, a diferència d'en Timoteo, no va poder "subsistir" al canvi de la societat a Catalunya quan s'acostava la dècada dels seixanta.

Josep Pella, un metge que no era metge²³

Josep Pella, nascut a Barcelona el 1890, era fill d'una família benestant i culta; el seu pare era advocat però cultivà la història; fou autor de *Historia del Ampurdán*²⁴. Josep es dedicà als negocis familiars, però s'arruinà i va voler dedicar-se a la medicina, la seva gran afecció. Retirat a la Bisbal, segons Xavier Cortadelles, va començar la pràctica de la medicina "a poc a poc, donant opinions i consells, i va anar fent-se una clientela [...] El doctor Pella, com l'anomenava la gent de la Bisbal, va fer de metge, tot i que no en va tenir mai el títol. En aquella època, la postguerra, els metges anaven a peu i els malalts combinaven pregàries, supersticions i remeis populars amb algunes poques visites a doctors, xarlatans o curanderos. De tant en tant algun metge de la Bisbal es queixava perquè en Josep Pella li feia la competència. Però, ell, metòdic, ordenat i molt ben educat, atent i amable, abrigat amb una armilla vermella i equipat amb un maletí molt petit, s'acostava, amb el seu caminar ràpid, a totes les cases i tots els masos de les Gavarres on el demanaven". Josep Pella va morir l'any 1971.

A partir d'aquest resum de la història de Josep Pella, extreta de la impecable revista *Gavarres*, és inevitable trobar elements comuns entre l'entorn de les Gavarres i el d'altres comarques, com ara les Guilleries, amb unes mateixes necessitats de metges i de serveis mèdics.²⁵

Ramon Vinyes, Carles Regàs i Sebastià Iradier. Metges de poble durant la guerra civil i la postguerra

La situació dels metges durant la guerra civil il·lustra molt bé el paper dels facultatius i la confiança dels seus pacients. El doctor Broggi explica la seva situació com a metge republicà de ciutat i com a metge republicà de campanya. D'altra banda, en els pobles el contacte és molt directe; al capdavant, la gent es refiava dels metges que li oferien confiança independentment de la seva posició política. Per aconseguir un estatus de metge de "confiança" cal guanyar-se la gent, i això vol temps. La història de dos metges, en Ramon Vinyes d'Anglès i en Carles Masferrer de Caldes de Malavella, demostra la confiança de la gent envers les seves persones.

Ramon Vinyes va ser regidor de la Lliga a l'Ajuntament d'Anglès i metge titular. Durant l'esclat de la guerra civil, segons tradició oral, el comitè d'aquesta població fronterera amb les Guilleries va proposar matar-lo per la seva posició de dretes. Però, després de moltes discussions no ho van fer, ja que s'haguessin quedat

sense metge. Després de la guerra civil, va retornar a Anglès i va recuperar la plaça. Avui se'ls recorda, tant a ell, Ramon Vinyes i Triadó, com al seu fill, Àngel Vinyes Miralpeix-Gassó, com a dos grans metges²⁶.

Carles Regàs era el metge titular de Caldes de Malavella fins el 24 de juliol de 1936, que fou destituït per un acord de l'Ajuntament derivat de les instruccions d'àmbit superior del nou règim revolucionari. En la seva substitució es nomena un nouvingut, el doctor Sebastià Iradier, que fou portat per un polític local d'esqueres per compensar la presència del metge Masferrer, considerat de dretes. Les vicissituds polítiques del doctor Sebastià Iradier queden molt ben explicades en el llibre del periodista Carles Ribera "Notícia d'un republicà. Biografia i textos de Joaquim Aleixandri"²⁷ i que es poden resumir en la participació del doctor Iradier en el comitè de Caldes de Malavella com a membre d'Esquerra Republicana de Catalunya, el profit econòmic personal que en va treure, el seu pas a la CNT i la seva desaparició de Caldes abans d'acabar el mateix any. L'autor del llibre abans esmentat explica així el retorn del metge Carles Masferrer: "El 16 de febrer de 1937 trobem la readmissió com a metge de l'antic facultatiu inhabilitat en els primers dies del conflicte bèl·lic, Carles Regàs. La guerra comença a instar al pragmatisme".

Però s'ha d'entendre que el retorn de Carles Regàs es devia a l'encaix de la seva pràctica mèdica amb la gent de Caldes de Malavella, cosa que el doctor Iradier no va aconseguir. El llibre de Ribera explica la trajectòria vital de Joaquim Aleixandri, un republicà convençut que va pertànyer al comitè de Caldes i que en fou també alcalde durant la guerra civil. El periodista extreu textos escrits pel mateix Aleixandri. En un d'ells descriu així al doctor Iradier: "Era de l'ERC, però pel que vaig veure era un metge que, no sé per quines causes, no tenia clientela i es va haver d'agafar a on va poder. Era un bon metge, intel·ligent, però després, a partir del 19 de juliol, vaig comprendre que era un *tipo* sense escrúpols. Era un metge de ciutat, no de pagès, i el seu caràcter no s'adeia amb els pagesos, era massa senyor".

El "*Doctor Ladrillo*". Un personatge que feia de metge²⁸

Josep Maria Aroca, nascut l'any 1920, va estar al bàndol republicà durant la guerra civil i fou empresonat des de la immediata postguerra. Després de tres anys de presó, es va apuntar en el "*Destacamento de Trabajadores*" per viure en semilibertat al Pasteral. D'acord amb la "*Ley de Redención de Penas en el Trabajo*", l'empresa Burés aconseguí un destacament d'un centenar de presos perquè treballessin en la construcció del canal per portar l'aigua del Ter, a la sortida de l'embassament del Pasteral, fins a la fabrica Burés situada a Anglès. Josep Maria Aroca va recollir les seves vivències al Pasteral en un capítol del seu llibre *Los republicanos que no se exiliaron*, publicat l'any 1969 en ple franquisme. A continuació, es fa un resum d'aquest capítol:

Aroca descriu el Pasteral com un "apeiadero", és a dir una petita estació de tren, entre els pobles d'Amer i la Cellera. Com que era un lloc turístic, amb un gran salt d'aigua envoltat per uns bonics paratges, de les sis cases que hi ha al costat

de l'estació, tres són bars; a més hi assenyala, una casa de pagès a prop, can Carreras i d'altres escampades per la plana: can Pujades, can Francisco, can Cacique (sic), can Talaya... La primera impressió d'en Josep Maria en baixar del tren a l'estació del Pasteral va ser desoladora: només els esperava el cap de l'estació i una forta bufada de la tramuntana o possiblement del vent del coll de Gria, un corrent d'aire que es forma en el congost del Ter i surt canalitzat pel Pasteral.

El centenar d'homes del "*Destacamento*" necessitaven serveis d'allotjament i mèdics. Aroca explica que l'assistència mèdica la portava un metge de la Celleria que els presoners anomenaven "*Doctor Ladrillo*". Era jove, inexpert i foraster. Com que la Celleria era un poble tancat i esquerp, la gent s'estimava més anar a la consulta de l'antic metge (segurament el doctor Codina): "*El médico sabe más por viejo que por médico*". Es deia que el "*Doctor Ladrillo*" no havia acabat la carrera de metge, que havia aconseguit la plaça de titular de metge de la Celleria perquè havia guanyat la guerra amb els falangistes. Finalment, en Josep Maria el va arribar a apreciar per què tenia bon cor; fins i tot, quan tenia diners –de les 1,35 pessetes diàries que cobrava del treball al canal– ell el convidava a berenar en un dels bars del poble de la Celleria.

És interessant transcriure les fórmules magistrals del "*Doctor Ladrillo*" que, segons Aroca, eren les següents: "Paraula d'honor que és ben veritat: les dues fórmules magistrals quasi exclusives del nostre *galeno* eren el rajol calent per a ús extern i aigua amb sal per a ús intern. Per a les luxacions, regirades, masegades, dolors musculars... un rajol calent. Per als mals de ventre, mals d'illada, mals de cap... un vas d'aigua amb una cullerada de sal de cuina. I en els casos més difícils, una aspirina". A més, el metge disposava d'un ajudant dins el destacament: era xofer, però va aconseguir ser el "practicant" sense haver vist mai ni les cobertes d'un llibre de medicina.

Aroca explica diferents històries, algunes poc versemblants, que es poden relacionar amb la pràctica de la medicina i ajuden a entendre no solament la "misèria" i la cultura d'aquella època sinó també l'autor. La primera història es refereix al practicant, en Gasol, que tenia quaranta anys i, segons Aroca, estava casat amb una dona que quasi li doblava l'edat: és a dir, tenia prop de vuitanta anys. Ella li escrivia renyant-lo per les aventures amoroses i li recordava, al final de les cartes: "L'únic que haig d'agrair-te en aquesta vida és el que vares fer per mi, aquell dia que no podia anar de ventre". En Josep Maria explica la raó d'aquesta escatològica cantarella. La dona d'en Gasol no anava de ventre i va demanar ajuda al seu marit, que explica així com ho va resoldre: "Vaig pensar que el que obstaculitzava l'evacuació era algun tap, i vaig fer el més lògic: vaig agafar un tros de fusta i li vaig fer punta. Amb aquell improvisat estri, vaig furgar i furgar fins que va sortir el tap empipador". Cal recordar que una de les pràctiques habituals de l'època eren les lavatives, és a dir, la injecció d'un líquid, aigua sola o amb un purgant, per afavorir l'expulsió de la matèria fecal. Bastants cases disposaven dels estris adequats per als ènemes, que consistien en un recipient amb un tub de sortida i una cànula a l'extrem. De fet, s'entén que el seu ús fos tan estès: allò no era nociu i alguna cosa s'havia de fer...

L'altra història es refereix a les aventures amoroses de l'autor i les seves conseqüències. En Josep Maria passa per descriure's ell mateix com un "*donjuán, un torero o un conquistador*"; senzillament era un foraster que sabia enamorar o entabanar les dones de la zona: elles no patien per les xafarderies del poble i s'escapaven d'un món pervers, la postguerra. En Josep Maria ens explica que va conèixer sis dones. Una tenia els ulls desitjosos i pits grossos. Una altra era una nimfòmana amb aspecte de col·legiala òrfena. També va conèixer una desllenguada, amb posats d'home però amb un cor molt tendre. "Tot un mostrari d'exemplars femenins. Joves, no tan joves, solteres, casades i alguna vídua", que li va fer viure una orgiàstica exaltació dels sentits. I va passar el que havia de passar: una d'elles es va quedar embarassada. A Aroca no li agradava la idea de casar-s'hi, tant per la seva situació de presoner com per les circumstàncies d'edat (ella era més gran), educació (era analfabeta) i sensibilitat (diferents gustos i afeccions). Es va plantejar l'avortament però en aquella època per només pensar en aquesta possibilitat ja te la jugaves. Finalment, el "*Doctor Ladrillo*" va intervenir, i es va descobrir que la noia li havia parat una trampa.

La recerca en curs sobre l'Aroca indica que l'esperit del capítol sobre el Pasteral es verídic. Per exemple, per aquelles dades consta l'existència del doctor Juan de la Cruz Albert i Poch a la Cellera; en canvi, no s'ha constatat cap defunció de presoners²⁹.

En Marín en relació a Timoteo, Pella, Iradier-Regàs-Vinyes i "*Doctor Ladrillo*"

De les quatre històries anteriors i del diari de recerca de *Bonifaci Marín* es poden fer comparances amb la història d'en Marín, que practicava la medicina a les Guillerries durant la dècada dels anys quaranta i cinquanta. D'entrada, es poden establir similituds amb en Timoteo i en Marín en relació als seus llocs d'origen i la coincidència en la seva funció durant la guerra civil, relacionada amb la practica mèdica: el primer era ajudant mèdic i el segon "*Cabo de Sanidad*".

En el segon text, la distància entre en Marín i en Josep Pella és considerable. La característica comuna més important és que tots dos feien de metge sense ser-ho, en dues comarques naturals ben similars en nom: en Marín feia de metge des de l'interior de les Guillerries i en Pella des de l'extraradi de les Gavarres. A l'arrelament a aquestes comarques i van arribar per camins diferents: ambdós hi van anar per necessitat, però un hi tenia arrelament i l'altre no. A més, tots dos anaven ben vestits però les semblances humanes eren ben diferents. L'un, en Marín, era físicament com un Sancho Panza, i per les circumstàncies que fossin no va poder tenir una única dona. L'altre era físicament alt, més semblant a Don Quixot, i va fer de la seva vida una mostra de fidelitat a la seva dona.

El doctor Iradier representa el mal encaix d'un bon metge amb els pacients i, a més, la seva trajectòria vital no el va ajudar gens. En canvi, el metge Regàs i el metge Vinyes representen la bona relació amb els seus pacients; tots dos tenien posicions molt conservadores. En Marín també tenia un bon encaix amb els seus pacients però era més progressista. Els pacients van tenir molta confiança en Marín i això va fer que pogués estar molt temps a les Guillerries.

Finalment, la història de José M. Aroca és interessant perquè explica alguns aspectes de la vida rural de les Guilleries. Així, en Marín s'assembla amb Aroca perquè eren conquistadors; sabien enamorar o entabanar les dones de la zona: eren proud cultes, havien viscut món i eren forasters. En canvi, les receptes del "*Doctor Ladrillo*" són el contrari de la pràctica mèdica d'en Marín.

Cinc metges i quatre personatges que feien de metge

De les quatre històries anteriors i del reportatge de recerca "*Bonifaci Marín*", s'han trobat nou persones relacionades amb el món de la medicina: Ramon Vinyes, Carles Regàs, Josep Bonifaci, Moisès Broggi, Sebastià Iradier, Josep Pella, "*Doctor Ladrillo*", Timoteo Moreno i Juan Antonio Marín.

Tots es poden classificar en funció de dos criteris. El primer el del seu objectiu vital, simplificat en base a unes posicions conservadores o progressistes que es podrien reduir a les seves afinitats polítiques de dretes o esquerres. El segon, en funció de la seva titularitat de metge, és a dir, si eren metges o feien de metges (i segurament no ho eren). D'acord amb aquesta classificació hi ha quatre grups i en cada un d'ells es poden enquibir les nou persones esmentades anteriorment:

En el primer grup s'enquibeixen els metges conservadors: Ramon Vinyes a Anglès i Carles Regàs a Caldes de Malavella. Tots dos van tenir una tradició mèdica que els va mantenir en el seus llocs d'actuació.

En un segon grup, els metges progressistes: Josep Bonifaci³⁰, Moisès Broggi i Sebastià Iradier. Dins aquest grup es podria dir que Bonifaci i Broggi van assentar-se com a metges amb un nom dins un partit, el PSUC-PCE el primer, i dins una especialitat, la cirurgia, el segon. En canvi, Sebastià Iradier, no va aconseguir adaptar-se com a metge a Caldes de Malavella.

En un tercer grup, hi ha els que, amb una posició conservadora, feien de metge sense ser-ho: Josep Pella i "*Doctor Ladrillo*". El primer, va aconseguir una posició en la zona de la Bisbal. En canvi, el segon, no es va poder assentar dins la comunitat de la Cellera.

Finalment, en el quart i últim grup, on s'enquibeixen els que feien de metge amb una posició més progressista: Timoteo Moreno, que va actuar correctament com a ajudant de metge durant la guerra civil i Juan Antonio Marín que va tenir una bona actuació a les Guilleries,.

COMENTARI FINAL

A la primera part, s'han exposat algunes dades sobre el "*Doctor Marín*" en base al reportatge de recerca "*Bonifaci Marín*"³¹ dins un projecte de col·lecció basada en l'aventura de la recerca³². A la segona part, s'han documentat històries que tenen a veure amb les actuacions d'en Marín per buscar afinitats que ajudin a entendre totes les circumstàncies que varen envoltar la seva vida i que poden servir com a base per contextualitzar l'entorn o recrear aquestes actuacions. És un complement a la tradició oral davant de la dificultat de trobar documentació

que parli directament d'en Marín. Això permet, conjuntament amb l'opinió dels metges experts, que els textos que es puguin fer, com per exemple, la reconstrucció de l'operació de la Maria de can Mic, tinguin versemblança.

Alguns dels resultats preliminars de la recerca s'han esmentat en els paràgrafs anteriors. Els resultats finals han de ser fruit de la dedicació i del debat per part dels historiadors de la medicina i altres investigadors³³.

NOTES

ANNEX 1

Reconstrucció de l'operació quirúrgica d'un tumor al coll de la Maria de can Mic, segons diferents testimonis orals. Osor, les Guillerries (la Selva), 1953

10:30 – 10:40. Tot està a punt: la Maria estirada sobre la taula. En Marín, dret, amb l'anestèsia a la mà, i el guàrdia civil Cayetano al seu costat. El "Doctor Marín" s'atansa davant de la Maria, la mira, li somriu... ella tenca els ulls; en Cayetano, l'aguanta pels costats. Només una reacció de angúnia davant l'aplicació de l'anestèsia, la novocaïna. Ara cal esperar uns minuts per començar l'operació.

Estan al menjador de can Mic. Hi ha la llum d'una bombeta dalt de la taula d'operacions. A més, s'ha habilitat una altra bombeta amb un pàmpol per dirigir la llum a on interressi.

En Marín s'assegura que tot està en ordre. Els estris han estat degudament esterilitzats: el bisturí, la navalla, les tisores... Ell s'ha rentat les mans diferents vegades amb abundància d'aigua i sabó, rematant-ho amb l'alcohol. En Cayetano té preparades les gasses esterilitzades i els draps blancs, té la bombeta portàtil a punt i està a l'aguait de qualsevol imprevist.

10:40. És el moment. En Marín practica una incisió en la base del bony. L'anestèsia ha fet el seu efecte: la Maria no s'adona de res. Surt un regalim de sang, en Marín es mira en Cayetano. Amb les mans tremoloses però decidides, eixuga la ferida amb la gassa esterilitzada.

Continua l'operació. En Marín demana més llum, amb prou feines pot mirar la ferida.

10:45 – 10:50. En Cayetano agafa la bombeta portàtil, però quan la esta apropant, la corrent se'n va. Tots queden a les fosques.

-*"¡Luz!"*- crida en Marín.

-*"Ahora pido la luz de carburo"*- li respon en Cayetano.

Torna tot seguit amb el llum. El col·loca al lloc a on li diu en Marín. Continua l'operació amb dificultats: no hi ha prou llum.

10:50 – 10:55. No pot continuar l'operació. Li fa por equivocar-se en el tall, provocar una hemorràgia... Recorda l'època que va estar suplantant un metge cirurgià a l'hospital; allí tenia de tot.

-*"¡Ve a buscar los espejos que encuentres en la casa!"*- ordena en Marín

-*"¡Para que quieras los espejos?"*- demana en Cayetano.

-*"¡Jolín, haz lo que te digo!"*.

En Cayetano es mira en Marín que, tot seguit, encén la segona llum de carburo, surt del menjador i torna amb un mirall de lavabo.

-*"¡Ponlo de la forma que te diga y no te muevas!"*- li respon Marín.

Fan diferents proves fins que troben la posició ideal entre els llums de carburo i els seus reflexos en els miralls. En Marín ha improvisat una sala d'operacions!

10:55. L'operació continua. Amb paciència i precisió, en Marín va fent totes les passes de l'operació. Utilitza el bisturí, les pinces hemostàtiques, les tisoires... S'hi mira molt, neteja, fa servir les gasses...

11:05-11:20. Està cosint les ferides, els talls... i, tot d'una, se'n adona que se li està acabant el fil de seda.

-*"Quiero más hilo de seda"*-, exclama.

En Cayetano busca per tots els llocs, la tauleta on hi ha les eines, el maletí...

-*"¡Creo que no hay, lo he mirado varias veces!"*.

-*"¡Jolín! Necesito hilo, no puedo dejar ésto abierto. Ve a buscarlo donde sea."*

Per Osor, 11:10 – 11:20. En Cayetano surt de can Mic. Baixa carretera avall, truca a la porta de la primera botiga que troba, una fleca. De dins, se sent:

-Qui hi ha!

-*"Necesito hilo"*.

-*"Oiga, que esto es una panadería"*- li respon el flequer sense immutar-se i continua el seu treball.

En Cayetano avança carretera avall. S'atura en una altra botiga de roba. Truca a la porta. El balcó de dalt s'obre:

-Que vol?

-*"Soy Cayetano de la guardia civil, necesito hilo"*.

-*Nosotros sólo vendemos ropa* - li respon el botiguer mig adormit però amb els ulls desperts per guaitar-lo des dels porticons de la finestra.

Arriba a la merceria de la Carne. Truca a la porta. S'obre una llum al fons de la botiga. Surt una dona amb una bata.

-*"Buenas noches"*- li diu al guàrdia civil.

-*"Soy Cayetano, necesito hilo de seda blanco"*.

-*"¿Y usted cree que éstas son horas para venir a comprar?"*

-*"Lo necesito. Abrame"*.

La dona li obre la porta, es posa darrera el taulell. La Carne li mostra una capsa. L'obre i li ensenya diferents fils de la capsa.

-*"Tiene que ser hilo de seda blanco"*.

-*"Parece que no tenemos"*.

En Cayetano no se'n sap avenir, no sap què fer i pensa el pitjor: la Maria és dessagnarà...

-*“Tenemos este hilo de seda rosa”.*

-*“Démelo. ¿Qué le debo?”.*

-*“Nada”.*

En Cayetano surt de la merceria. Amb el pas ràpid, torna a can Mic.

11:20 - 11:20:30, preparació (30 segons). En Cayetano entra a la habitació. En Marín està impacient.

-*“¿De dónde vienes, tan tarde?. Ésto se puede complicar”.*

El petit bassal de sang li causa malestar a en Cayetano però s'aguanta.

-*“Sólo he encontrado hilo de seda rosa”.*

-*“Dámelo enseguida”.*

11:20:30 - 11:22, neteja (1 minut i mig). El final de l'operació és delicat, en Marín esmerça tots els esforços per aconseguir que tot surti be. S'assegura que l'agulla estigui ben esterilitzada. La renta, la submergeix en esperit de vi...

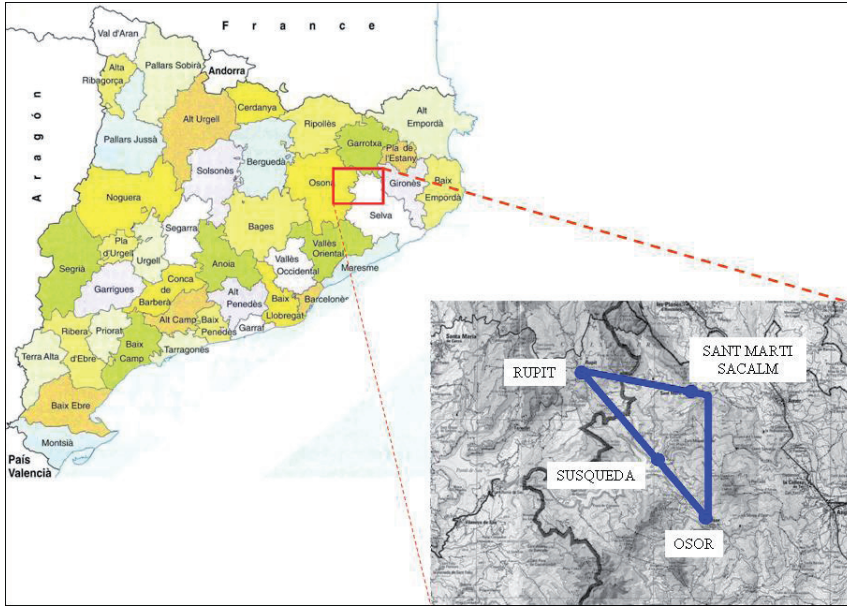
11:22 - 11:24, cosida (2 minuts). Aquest és el moment més important. En Marín cus la ferida. Ell sap que l'operació és delicada. Hi ha un moment clau, hi ha un punt que si es supera tot va de baixada. Aquest moment és quan la ferida queda del tot tancada. Aquesta fita es pot representar per un batec del cor. Aproximadament un segon de vida.

11:24 - 11:25, neteja (1 minut). En Marín s'assegura que la cosida està perfecta. L'arregla, la neteja. Tot ha anat bé

11:25 - 11:30. En Marín neteja els estris, els endreça...Retiren els miralls, els porten al darrera de la porta. En Cayetano neteja la habitació... La Maria aviat tornarà a estar com abans.

ANNEX 2

A les Guilleries, en el triangle imaginari format pels vèrtexs de Rupit, San Martí Sacalm i Osor, actuava en Marín

La Maria de can Mic als seus 100 anys i amb la seva filla

El "Doctor Marín"

La partida de defunció d'en Marín

- 342 -
Mago de mol. nom. i cogn. de Josep Antoni Marín Román, de
nascida al cadavre de Josep Antoni Marín Román, de
edat de vint i tres anys, de estat, solter, natural de Basses
de Prunty (Lleida). Falleixí de morte natural el dia
cinco, a las tres de la mañana, habiendo recibida la
Excomunión y la absolución "incondicional".
Doy fe
Jesús Prunty
Sacerdote

- En el cementerí municipal de Rupit, Obispado de Vich, provincia de Barcelona, el día dos de Septiembre

de edad, viuda de Jaime Balma Cepigas, natural de
Santa Maria de Blonís. Falleixí de morte natural el día
veintidos de Agosto, habiendo recibida los Santos Sacra-
mentos, la Absolución, Excomunión.
Doy fe
Jesús Prunty
Sacerdote

Año 1959

1 -
Marín
Román
Juan Antonio
En el cementerí municipal de Rupit, Obispado de Vich,
provincia de Barcelona, el día veintidos de

Document de Juan Antonio Marín Ramon com a "Cabo de Sanidad"

Juan Antonio Marín Ramon
Cabo de Sanidad
En
Jefatura de Sanidad de Cruz
del Centro
Mujer del Balboa 40
que prestaba sus servicios en la 8.ª Brig.
Haber de Set y Enero -

51

NOTES

- 1 Per a més informació vegis: Antoni Pladevall i Àngel Serradesanferm: Sant Hilari Sacalm. Capital de les Guilleries. Indústria Artesana FITER, Sant Hilari Sacalm i Emili Rams i Josep Tarrés (2001). *Les Guilleries. Quaderns de la Revista de Girona*, 1986, núm. 91; Diputació de Girona, Caixa de Girona. ISBN 84-95187-23-X.
- 2 Tarrés, Josep: "Les Guilleries. Terra de refugi" dins *Ausa*, 2003, núm. 152, Patronat d'Estudis Osonencs, pàg. 195-203. L'article fou impulsat per seu sotsdirector, Rafael Ginebra.
- 3 Pladevall, Antoni: "Les Guilleries. Síntesis histórica y evolución demográfica" dins *Ausa*, 1960, núm 3, pàg. 329-345.
- 4 Pladevall, *op. cit.*, assenyala les següents ànimes (habitants) a la dècada dels anys cinquanta per a les següents parròquies: Osor, 857, sufragània de Santa Creu d'Horta, 134; Santa Maria del Coll, 80; Susqueda, 434; Sant Martí Sacalm o Cantallops, 124; Queròs, 75.
- 5 Junquera, Xavier i Josep Tarrés: "La descripció dels camins de les Guilleries a finals del segle XIX segons els militars" dins *Quaderns de la Selva*, 2009, núm. XXI, Centre d'Estudis Selvatans, pàg. 107-116. Per exemple, a la pàgina 114 del article s'esmenta que "el nombre total de carros i carretes a Sau, Susqueda i Osor, és zero".
- 6 Entrevista a Josep Crosas procedent del reportatge en curs de publicació *Bonifaci Marín. Metges a les Guilleries* (dues parts acabades) del autor de la present comunicació.
- 7 Partida de naixement, registre de Casas de Benítez, *op. cit.*
- 8 Informació de Pascual Martínez, *op.cit.* Per més informació de Casas de Benítez vegis

del mateix autor: *Noticias históricas de Casas de Benítez*. Edició de l'autor, Casa de Benítez, 1982, i *Tradiciones y costumbres de Casas de Benítez*. Ayuntamiento de Casas de Benítez, 1996.

9 Diverses entrevistes a gent de Casas de Benitez, *op. cit.* Segons tradició oral (pendent de la confirmació documental), *El Regente* fou afusellat durant la repressió franquista.

10 Centro Documental de la Memoria Histórica, Salamanca, també anomenat Arxiu de Salamanca.

11 Entrevista a Àngel Muntades, *Bonifaci Marín. Metges a les Guillerries*.

12 Entrevista, *op. cit.* que ha estat confrontada i confirmada per altres testimonis orals.

13 Entrevista a Josep Codina, *op. cit.*

14 Entrevista a Josep Rams, *op. cit.*

15 Gros, José: *Relatos de un guerrillero comunista. Abriendo camino*. A.T.E. Barcelona, pàg. 180-182. 1977.

16 Entrevistes amb Josep Crosas, Josep Casas... *op. cit.*

17 La ficció de la reconstrucció de l'operació està en el annex de la present comunicació. A *Bonifaci Marín* hi ha els detalls d'acord amb els testimonis dels entrevistats: Maria de can Mic (pacient), Herminia Martorell (la dona del guàrdia civil Cayetano), Maria Carme Jordà (la filla de la mestressa de la merceria)...

18 El forrellat, *furriac* com es diu a la comarca, és com una balda en forma de creu escapçada. Una endevinalla de la comarca deia així: "Pam per aquí, pam per allà, pam que penja; que és?"

19 Entrevista a Pascual Martínez, *op.cit.*

20 Citació de l'entrevista amb Josep Crosas, fill de la Torra, i Miquel Banús, estudiós de Rupit (autor, per exemple, del llibre *Rupit. Pàgines de la seva història*) al reportatge de recerca *Bonifaci Marín*.

21 Actualment Xavier Junquera i l'autor d'aquesta comunicació estan fent la recerca dels darrers anys d'en Marín (*Bonifaci Marín*, tercera part?).

22 Broggi, Moisès: *Memòries d'un cirurgià (1908-1945)*. Col·lecció Biografies i memòries, 46; Edicions, 62, pàg. 153, 193-194, 206, 221, 227, 233-235, 248-249, 279. Barcelona, 2001.

23 Cortadellas, Xavier: "Un metge que no era metge" dins *Gavarres*, dossier metges i manescals, 2006, núm. 10, tardor-hivern, pàg. 55-59.

24 Hi ha dues edicions modernes de *Historia del Ampurdán*: la de l'any 1980 de la Família Pella Forgas (ISBN 13: 978-84-300-2278-6) i la de l'any 2007 de l'Editorial Maxtor, (ISBN 13: 978-84-9761-372-9).

25 Cal ressaltar també el dossier "Metges i curanderos" de la revista *Les Garrotxes*, núm. 4.

26 Segons testimonis orals, i Rams, Emili: *Anglès, de la pagesia a la industrialització*. 1998. Ajuntament d'Anglès. També es interessant l'article de Ramon Vinyes publicat en el programa de la Festa Major d'Anglès de 1979 i reproduït a la revista *Cingles del Collsacabra*, núm. 56, 2006 amb el títol "La festa major de Tavertet".

27 Ribera, Carles: *Notícia d'un republicà. Biografia i textos de Joaquim Aleixandri*. Centre d'Estudis Selvatans, Ajuntament de Caldes de Malavella. 2006.

28 Aroca Sardagna, José M.: *Los republicanos que no se exiliaron*. Ediciones Acervo, Barcelona, 1969.

29 Informació facilitada per Lluís Llagostera.

30 S'inclou Josep Bonifaci per la seva vinculació esporàdica a les Guilleries, que va originar la realització del diari de recerca sobre la "descoberta" d'un membre del comitè central del PSUC a aquesta comarca i que l'autor va confondre amb en Marín; tot plegat va conformar el reportatge de recerca *Bonifaci Marín. Metges a les Guilleries*. Per a més informació sobre Josep Bonifaci: Sanchez Agustí, Ferran: "Aportacions a la biografia de dos metges il·lustrats (Josep Pascual Campo, Josep Alsinet), un progressista (Manuel Codorniu) i un comunista (Josep Bonifaci Mora)" al *VIII Congrés d'Història de la Medicina Catalana*. 1994. Sanchez Agustí, Ferran: *Maquis a Catalunya. De la invasió de la vall d'Aran a la mort de Caracremada*. Pagès editors, Lleida. 2005. També *Josep Bonifaci i Mora entre Llimiana i les dues Europes del segle XX*, Garsineu Edicions, Tremp, 2009. D'altra banda, la present comunicació fou motivada per la presentació a Santa Coloma de Farners, el 6 de març de 2009, del article de Carles Hervàs, "La Clínica Militar Número 5: un hospital de les Brigades Internacionals a Santa Coloma de Farners (1938-1939)", a *Quaderns de la Selva*, núm 20, 2008.

31 La recerca va tenir lloc durant el darrer trimestre de 2006 i, dia a dia, es va fer un diari de recerca. Posteriorment s'hi varen fer ajustaments per a transformar-lo en un format més periodístic que s'ha volgut anomenar reportatge de recerca. Aquests ajustaments consisteixen en separar els aspectes secundaris o d'altres que no es creu convenient incloure; ara bé, el sentit dels resultats de la recerca s'han mantingut. Un cop feta aquesta tria, s'afinen els redactats amb agrupacions de text i de temps per fer el reportatge més llegible. La metodologia emprada es presenta en dos congressos: En primer lloc, al *II Congrés Internacional de Didàctiques. L'activitat del docent: Intervenció, Innovació, Investigació*, Girona, 3, 4, 5 i 6 de Febrer de 2010. Taller: "El reportatge de recerca Bonifaci Marín com a mitjà didàctic. Avenç pràctic de les experiències, exemples i propostes". Comunicació: "El reportatge de recerca com a mitjà didàctic del treball de recerca. Una proposta innovadora amb elements de project management". Organitzador: Université de Genève, Universidad de Granada, Universitat de Girona. En segon lloc, al congrés internacional *EDULEARN10, International Conference on Education and New Learning Technologies*, Barcelona (Spain), 5-7 Juliol, 2010 es presenta la comunicació: "From writing a local research report to understanding novels from Stieg Larsson, Paul Auster... Literature, journalism and project management". Organising committee: International Association of Technology, Education and Development.

32 Cal indicar el caràcter multidisciplinari d'aquest projecte que inclou la recerca sobre el vell marí del biòleg Enric Ballesteros o la recerca excursionista de Xavier Junquera, vocal del Centre Excursionista de Catalunya.

33 Està en curs la sol·licitud de diferents programes de recerca de memòria històrica.